

KÜLPOLITIKA

A század eleji trónharcok idején önálló magyar királyi külpolitikáról alig beszélhetünk. A hatalomért küzdő Vencel egy pillanatig sem gondolt fő támasza, apja cseh királyi támogatásának a feladására, miként Károly Róbert hatalma is heteken belül összeomlott volna, ha nem követi a pápa, illetve legátusai útmutatását. Ugyanakkor az egyes tartományurak esetenként önállóan kapcsolódtak a velük határos államokhoz, így például a Kőszegiek a Habsburgokhoz, Csák Máté (már csak morvaországi birtokai révén is) a cseh királyokhoz. Aba Amadé is fegyveres segítséget nyújtott Łokietek Ulászló lengyel királynak. Így – az alig létező királyi külpolitika mellett – az oligarchák kapcsolatait is idevonva akár több, párhuzamosan létező magyar külpolitikáról beszélhetünk.

A külügyek Károly Róbert idején

Amint Károly Róbert hatalma kezdett megerősödni, egyre érzékletesebbé vált kettős külpolitikai vonalvezetése: ragaszkodása távoli szülőhazájához, s a dalmát tengerpart megőrzésére, illetve visszaszerzésére irányuló törekvés. Ezekhez később még két további célkitűzés: a balkáni hittérítés és az ezzel összekötött expanzív politika, valamint a következetes lengyelbarátság társult.

*A nápolyi Castel Nuovo,
az Anjouk olaszországi
batalmi központja*

Károly Róbert (miként majd Nagy Lajos is) hiába tartotta fenn nápolyi trónigényét, és viselte ot-tani örökösödési jogai kifejezéséként a „Salerno hercege és a Szent Antal-hegy ura” címet, szülőföldjén az 1330-as évekig elzárkóztak igényei teljesítése elől. Ez azonban nem jelent mindig „merev” szem-benállást Róbert nápolyi király és unokaöccse között. Az, hogy 1310⁴-ben egyáltalán felmerülhetett Ká-roly Róbert hűgának férjhez adása, amelynek révén első Anjou-uralkodónk a trónért folytatott küzdelmeiben támaszhoz juthatott volna, egyfajta érintkezést feltételez a magyarországi és a nápolyi udvar közt. Ez még akkor is fennállhatott, amikor Klemencia végül X. (Civakodó) Lajos francia király (1314–1316) felesége lett. 1320-ban nápolyi részről barátságosabb gesztust mutat Róbert királynak az apuliai kikötőhöz intézett parancsa: ebben elrendeli, hogy biztosítsanak egy hajót, amelyen unokaöccse, Magyarország királya tengerre szállhat. Három további hajóról is rendelkezik, hogy azok szükséges

időben a saját és a magyar király rendelkezésére álljanak. A ná-polyi és a magyar uralkodók közti viszony barátságosabbá válása azonban még egy évtizedet váratott magára.

(Bölcs) Róbert nápolyi királynak (1309–1343) mindkét fia még apja életében meghalt, ezért idősebb leányunokájának, Johannának szánta a nápolyi trónt. Félt azonban, hogy a család másik két ágához tartozó férfiak, a Durazzói és a Tarantói csa-ládok hercegei Johannával szemben saját trónigényüket kísérlik meg érvényesíteni, ezért az 1330-as évek elején közeledett a Magyarországon ekkor már erős királyi hatalomra szert tevő, korábban kisemmizett unokaöccséhez, Károly Róberthez. Hosszú diplomáciai előkészítés után a magyar király legkisebbik fiával, András herceggel együtt 1333-ban Nápolyba utazott, s csak a következő évben tért haza. A Castel Nuovo erődjében kikovácsolt megegyezés szerint (az akkor hatéves) András és (az akkor hétéves) Johanna felnőve össze fognak házasodni, s együtt uralkodnak majd Nápolyban. Mivel a magyar királyi trón váro-mányosa ekkor már a legidősebb királyfi, Lajos volt, a pápát is kielégítette a megállapodás, hiszen a Nápolyi Királyság nem ke-rült volna a magyar király jogara alá, Károly Róbert pedig úgy remélhette, ha őt magát egy negyedszázaddal korábban kisem-mizték is szülőföldjén, legalább egyik fia Nápoly királya lesz.

A megállapodást azonban csak részben hajtották végre. András 1334-től Nápolyban maradt, és Johannával együtt ne-velkedett. Tudunk néhány bizalmasáról, aki elkísérte, illetve is-

mételten meglátogatta. Ilyen volt (a kor szokása szerint hozzá felnőtt korban is kötődő) dajkája, vagy – ami politikai szempontból érdekesebb – nevelője, Tamás mester, aki többször megfordult Károly Ró-bert udvarában és Nápolyban is, s így tartotta apa és fia közt a kapcsolatot. Az olasz környezetben azonban András így is viszonylag elszigetelődött. 1342-ben, 15 éves korában lovaggá ütötték, s össze is házasodott Johannával. Amikor azonban nem sokkal Károly Róbert után, 1343 januárjában Róbert király is meghalt, végakarátának megfelelően csak Johannát koronázták Nápoly királynőjévé, András hercegnek a „királynő férje” kétes értékű szerepe jutott, ami igen hamar meg is bosszulta magát.

A dalmát tengerpart „Erisz almája” volt Velence és Magyarország között, mióta Szent László (1077–1095) és Kálmán (1095–1116) királyunk megvetette a lábát a tenger melléki Horvátországban. Velence nemcsak az erős szárazföldi magyar állam tengeri hatalommá válásától és saját adriai-tengeri hegemóniájának az elvesztésétől tartott, hanem a tengerparti erdőkre is feltétlenül szüksége volt: innen

Nagy Lajos fogadja a zárai polgárok bódolatát (részlet Szent Simeon zárai ereklye-tartójáról)

szerezték a legjobb minőségű tölgyeket a tengeri gályák építéséhez. Már 1311-ben konfliktus tört ki a korábban II. András (1205–1235) által Velencének elzálogosított Zára miatt. Az ebben az időben magyar földön még nem eléggé erős fiatal Károly Róbert olyan kompromisszumot kötött a városköztársasággal, hogy a zárai gróf Šubić Mladen (ekkor még a király híve és alattvalója) velencei polgárjogot kapott. 1313-ban Zára Velence hatalmába került. A hamarosan Károly Róbert ellen fordult Mladen 1322-ben a bliscai csatában vereséget szenvedett, s a közben Velencéhez pártolt dalmáciai városok viszszerzésére a magyar király újra fegyveresen lépett fel. Végül itt is kompromisszum született: a város a kettős (magyar és velencei) befolyás alatt élt tovább. A helyzet magában hordozta a Károly Róbert halála utáni újabb fegyveres konfliktusok csíráit.

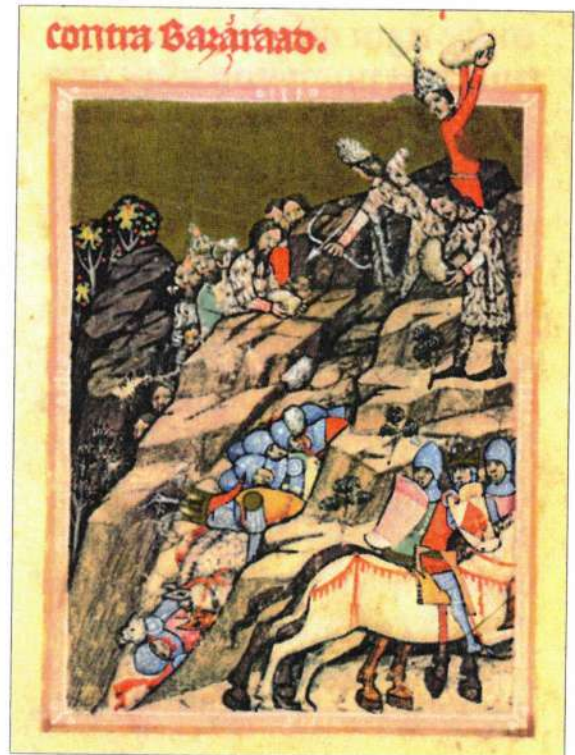
Az 1310-es évektől megindultak Károly Róbert Dragutin Lászlót és vele a szerbiai katolikus térítést támogató akciói. II. Uroš István (1285–1321) azonban megvédte Szerbiát, annak ellenére, hogy a hadait személyesen vezető Károly Róbert ideiglenesen komoly sikereket ért el. III. Uroš István (1322–1331) úgy kívánta ellensúlyozni a rá nehezedő magyar nyomást, hogy maga próbált meg közeledni a pápához és a magyar királyhoz. Miután ebben a politikában országának az ortodoxiához hű lakossága nem követte, ő is a katolikus térítés ellen fordult, s 1324-ben Dragutin László már kénytelen volt a magyar király ortalma alá húzódni. Szerbia ellensúlyozására a magyar király Kotromanič István bosnyák bánt (1322–1353) erősítette, aki sokáig kitarított a magyar királyok mellett, s akinek leánya, Erzsébet – amint már szó volt róla – Nagy Lajos király felesége lett.

III. Uroš támadása idején Havasalföldön a kun származású Toktamir fia, Basarab, az első román államalakulat megalapítója uralkodott. Uralma a kun, a kipcsaki tatár és a vlach előkelőkre támaszkodott. 1324-ben Basarab vajda elfoglalta a Havasalföld, a Kárpátok és az Al-Duna közt fekvő szörényi bánságot. Károly Róbert maga állt serege élére, visszafoglalta a bánsági székhelyet, mire Basarab hűséget fogadott neki. Hat évvel később azonban kiújult kettejük konfliktusa. Károly Róbert Szécsényi Tamás erdélyi vajda és Szécsi Dénes ösztönzésére nagy sereggel indult Basarab ellen. Basarab cselet vetve neki, ekkor is sikerrel mérte össze erejét Károly Róberttel. Csak fia, Sándor ismerte el Károly Róbert fiát, Lajost hűbérurának 1344-ben.

Az osztrák hercegekkel és a cseh királlyal szembeni magyar viszony igen gyakran változott. Az osztrák hercegek Ágnes királyné özvegyi tartása címén 1301-től hosszú ideig uralmuk alatt tartották Pozsonyt és környékét, ezt se fegyverrel, se barátságos eszközökkel nem sikerült visszaszerezni. Még az 1322-es mühlendorfi csatához III. Frigyesnek (Bajor Lajos ellenében) küldött fegyveres magyar segítség is csak a város visszaadásának az ígérését eredményezte. Végül 1328-ban, az osztrák és magyar előkelők gyámpecsétjével szavatolt brucki béke juttatta vissza Pozsony megyét és a Muraközt Magyarországnak.

A rivális Přemysl-dinasztia kihalása és Luxemburgi János (1310–1346) trónra lépte után többször is igen szívélyes volt a cseh–magyar viszony: 1317-ben Károly Róbert és Luxemburgi Beatrix hercegnő házassága után, az 1327-es valutauniót követően, 1335-ben, a visegrádi kongresszus időszakában. 1320-tól, Károly Róbert Łokietek Erzsébettel kötött házasságától kezdve azonban a két ország kapcsolatát többnyire a szövetséges Lengyelország és Csehország viszonya befolyásolta. Mivel két északi szomszédunk Szilézia birtoklása miatt gyakran ellenségesen nézett farkasszemet egymással, a cseh–magyar feszültségek is kiújultak.

1335-ben Visegrádon a magyar diplomáciának sikerült közelebb hozni egymáshoz a cseh és a lengyel uralkodót, s velük a Német Lovagrend, valamint a bajor hercegek bevonásával nagy szövetséget

Basarab törbe csalja Károly Róbert seregét (Képes Krónika)

kovácsoltak össze az osztrák hercegek ellen. A kongresszuson a magyar király döntő szerepet játszott abban, hogy a cseh uralkodó lemondott a lengyel koronáról. János cseh király számára a Kázmér részéről kifizetendő 20 000 prágai dénár garasról szóló kötelező levelet Károly Róbertnél helyezték letétbe. Ráadásul a magyar uralkodó a kifizetésre (vagylagosan) anyagi garanciát is nyújtott.

A visegrádi kongresszus nem a béke, épp ellenkezőleg, a háború kongresszusa volt, s az 1336-ban meginduló hadakozás hamarosan az osztrák hercegek békekérésével (emsi egyezség) végződött, amelyhez Károly Róbert csak az után csatlakozott, hogy véglegesen biztosította a Muraközt. Ezután viszont szövetséget is kötött a Habsburgokkal. A visegrádi kongresszuson a Nagy Kázmér lengyel királynak (1333–1370) a Német Lovagrenddel szemben nyújtott diplomáciai támogatás eredményeként már 1339-ben (ismét Visegrádon) olyan megállapodásra került sor, amely Kázmér fiú utód nélküli halála esetére Károly Róbert valamelyik fia számára biztosította a lengyel trónt.

Láthatjuk, Károly Róbert voltaképp hosszú időre előre megszabta a magyar külpolitika főbb irányait: egyik fia lengyel, másik fia nápolyi trónöröklése mellett az ő nevéhez fűződtek a Balkánon a katolikus hit terjesztését célzó első fegyveres kísérletek is. Utóda számára tehát gyakorlatilag kijelölte a követendő külpolitikai célokat, amelyek megvalósításában a király halála után örököse és utóda mellett mindvégig ott állt özvegye, Erzsébet anyakirályné.

Lajos külpolitikája

Uralkodásának elején Nagy Lajos mindjárt szembekerült azzal a nápolyi helyzettel, hogy Róbert halála után öccsét, András herceget nem koronázták Johannával együtt királlyá. Először apósát, Károly morva őrgófot (a későbbi IV. Károly császárt) kérte fel, hogy szorgalmazza a fő hűbérúr, a pápa kedvező döntését, majd ő maga sürgette nápolyi rokonait és a nápolyi udvar tisztségviselőit öccse királyságának elismerésére. Időközben András sorsáról aggasztó hírek érkeztek Visegrádra: nemcsak felesége csalta szinte a nagy nyilvánosság előtt, hanem Johanna udvaroncái is megalázó módon bántak vele.

Erzsébet anyakirályné, hallva ezeket a híreket, Nápolyba és Rómába utazott. Az útra (személyes költségeire és „ajándékozásra”) magával vitte a királyi kincstár teljes mobilizálható nemesfémkészletét.

E mesés pénzekkel (a megajándékozott bíborosok közbenjárásával) rávette a pápát, hogy András herceget mint a királynő férjét megkoronázza és felkenje. Nápolyi tartózkodása idején Johanna adott a látszatra, hajlandó volt ő is kérni Avignonba küldött közös követségük útján férje megkoronázását, ezért Erzsébet András ottani híveitől hagyta magát meggyőzni, s fiát nem hozta magával. András még megkoronázása előtt (Johanna közvetlen környezetével is kapcsolatban álló) ellenfelei 1345 szeptemberében Aversában meggyilkolták.

Lajos nem tudta elérni, hogy a pápa a gyilkosságra való felbujtás miatt Johannát Nápoly trónjától megfossza, ezért személyesen indított hadjáratot a

távoli királyság elfoglalására. Fegyverszünettel félbeszakította Velence elleni háborúját, s a diplomácia-történetben szokatlan módon azt is elérte, hogy a vele hadiállapotban álló városköztársaság hozzájárult csapatainak velencei területen való átvonulásához.

Hiába ért el komoly sikereket két nápolyi hadjárata előkészítésében, hiába foglalta el két alkalommal (1347–1348-ban és 1350-ben) is Nápolyt, az avignoni pápai udvarnál nem tudta elérni, hogy a pápa őt koronázza Nápoly királyának. Johannát sem sikerült elfognia. Miután az első hadjárata idején

Ilyen, fedett szekérbe basonló úti alkalmatosságon kelbített útra Erzsébet királyné akár Aachenbe, akár Nápolyba igyekezvén

a kitörő pestisjárvány miatt Lajos csapatai nagy részét kivonta Nápolyból, a pápa védőszárnya alá menekült Johanna visszatért, s rövid időn belül visszafoglalta királyságát. Második, az előzőnél véresebb hadjáratában Aversa ostrománál Lajos is megsebesült. Miután belátta, hogy a távoli királyságot nem tudja megtartani – híveinek büntetlenséget kikötve, hadi költségeinek a megtérítéséről a pápával megállapodva –, végleg kivonult Nápolyból. Arany János a *Toldi szerelme* XII. énekében a király szájába adott keserű szavakkal így minősíti a nápolyi hadjáratokat: „Így az egész bosszúm véres buborék volt, Elpattana; most már helye – csak egy vérfolt”.

Ezután Lajosnak élete végéig el kellett tőnie, hogy Johanna (akit ő öccse meggyilkolása kiagyálójának és felbujtójának tekintett) békésen birtokolja Nápolyt. Amikor azonban Johanna az egyházszakadás után VII. Kelemen (1378–1394) ellenpápát támogatta, a Nagy Lajos által elismert római pápa, VI. Orbán (1378–1389) felszólította a magyar királyt, fossa meg Johannát a trónjától.

A pápa a magyar király udvarában élő közös rokonra, Kis Károlyra ruházta a Nápolyi Királyságot, s Rómában meg is koronázta a herceget. Nagy Lajos Horváti János vezetésével magyar segélyhadat bocsátott Károly rendelkezésére, aki 1381-ben el is foglalta a Nápolyi Királyságot. Johannának ezúttal nem sikerült elmenekülnie, ekkori férjével, Braunschweigi Ottó német herceggel együtt Károly

*A padovai San Antonio-bazilika.
A város bű szövetségese volt
Nagy Lajosnak a közös ellenség,
Velence ellen*

fogságába esett. Károly 1382 májusában (állítólag magyar zsoldosokkal) megfojtatta. A sír felé közeledő – 1382 szeptemberében halt meg – Lajos király még értesülhetett egykori sógornője haláláról. Nápoly trónját tehát a rokon Károlynak sikerült megszereznie. A segítség fejében Nagy Lajos megígértette vele, hogy nem fenyegeti lányai királyságát. Amint azt az 1385. évi, 1386 eleji események bebizonyították, Károly nem tartotta be ígértét – s ezért életével fizetett.

Ahogy Károly Róbert alatt, Nagy Lajos uralma elején is (1345-ben) Zára városa körül kezdődött a velencei–magyar konfliktus. A város magyarbarát vezetői Nagy Lajostól kértek segítséget. A király

(Hahót nembeli) Alsólendvai Bánfi Miklós szlavón, majd horvát bán és Kotromanić István boszniai bán vezetésével segélyhadat küldött. Velence jól ismerte a magyar király erejét, s egyre nagyobb összeget ajánlott fel a tengerpart felségjogáról folyó tárgyalások során, Lajos azonban nem volt hajlandó területeket átadni. Végül 1348-ban 8 évre fegyverszünetet kötöttek. 1356-ban és 1357-ben, a harcok kiújulásakor Velence súlyos vereségeket szenvedett, s az 1358 februárjában végre megkötött zárai békében tudomásul vette, hogy Dalmácia valamennyi városával és szigeteivel a magyar király uralma

Nagy Lajos mint Ramiro király a padovai San Antonio-bazilikában. A megrendelő padovai főúr, Bonifacio Lupi nem sokkal korábban követségben járt Budán. (A veronai Altichiero mester műve, 1379)

alá kerül. A dózse lemondott a dalmát hercegi cím használatáról is – mindennek fejében Nagy Lajos kiürítette és visszaadta az általa elfoglalt, Brenta és Piave közti területeket.

1373-tól – mindkét oldalról szövetségesekkel támogatva – ismét kitért a velencei háború. Lajos Genovára és Padovára támaszkodott, Velence török zsoldosokat fogadott fel, később Milánóval, a ciprusi királlyal és Johanna nápolyi királynővel szövetkezett. A váltakozó sikerrel folyó hadműveletek egy ideig Velence csaknem teljes legyőzéséhez vezettek, a köztársaság a tengeren és a szárazföldön is vereséget szenvedett. Ellenségei teljesen körbezárták a várost. Hogy a magyar királyt a fő ellenfél, Genova oldaláról leválassza, a béketárgyalások során Velence arra is hajlott volna, hogy Nagy Lajost hűbérurának elfogadja, azaz a magyar király lobogóját vonják fel a Szent Márk téren, ha védelmet nyújt számára Genova ellen. Az azonban riválisa teljes tönkretételére törekedett, s hátráltatta a békealkudozásokat. Kétségsbeesett helyzetében Velence a hajóépítő műhelyekben található faanyagokból új hajókat épített, meglepte, és ügyes hadicsellel bezárta a lagúnákba az ellenséges hajóhad legnagyobb részét. Így – szárazföldi veresége ellenére – végül javított a helyzetén. Az 1381. évi torinói békében lényegében a zárai béke feltételeit fogalmazták újra, de Velence az 1358-as megállapodáson túlmenően a magyar király számára évi 7000 arany fizetésére is kötelezte magát. Ráadásul Lajosnak „ajándékozta” Remete Szent Pál ereklyéit is. A Velence elleni szövetség jegyében Nagy Lajos több évtizeden át tartó baráti viszonyt épített ki Padova urával, Carrara Ferencsel és Genovával. A város számos magyarországi kereskedelmi kedvezményt is kapott.

Lajos a Balkánon is folytatta elődje expanzív politikáját. Így először az apja uralma alatt szerb kézre került délvidéki területeket szerezte vissza, majd Havasalföld ellen indult. Basarab fia, Sándor havasalföldi fejedelem azonban nem várta meg a támadást: 1344-ben személyesen ment Lajos elé, és hűbéri esküt tett neki. A havasalföldi fejedelmek hűbéri alávetettségének kifejezése látható a hadjárat után veretett havasalföldi pénzeken, amelyek előlapján a magyar király címerének a heraldikai vágásait figyelhetjük meg. Az 1345-ös tatár támadás után Lajos megalapította a moldvai vajdaságot, élére hívét, Dragost állította. Balk fia Drág leszármazói, a Drágffyak Erdélyben is birtokosok voltak. 1373-ban Nagy Lajos Balkot és két testvérét, Drágot és Jánost királyi udvara familiárisainak nevezte. A befolyása alá került területen a magyar király katolikus térítéssel kísérletezett. Kérésére a pápa visszaállította a 13. században már egyszer működő milkovói püspökséget,

s megpróbálta Moldvát a magyarországi egyház szervezetéhez csatolni. Bár a magyar király közbenjárt a pápánál, hogy mentse fel a megkeresztelkedő kunokat és tatárokat a papi tized fizetési kötelezettsége alól, a térítés itt is és másutt is a Balkánon igen nehézkesen haladt.

A kunok és a tatárok mellé a Kárpátok lábaihoz ekkoriban tömegesen beköltöző ortodox románok nem kívánták elhagyni eredeti vallásukat. Sándor havasalföldi vajda 1359-ben egy, a konstantinápolyi pátriárka által felszentelt Hiakintosz nevű pappal önálló, a bolgár és a szerb egyháztól független havasalföldi ortodox érsekséget alapított. Havasalföld (Ungro-Vlachia) metropolitájának a kinevezését mindenképpen a Lajos királytól való függetlenedés fontos lépéseként értékelik a történészek. Egyes román szerzők olyan mozgalom részének tartják, amely átterjedt Moldvára is, ahol később a magyar uralom lezárásához vezetett.

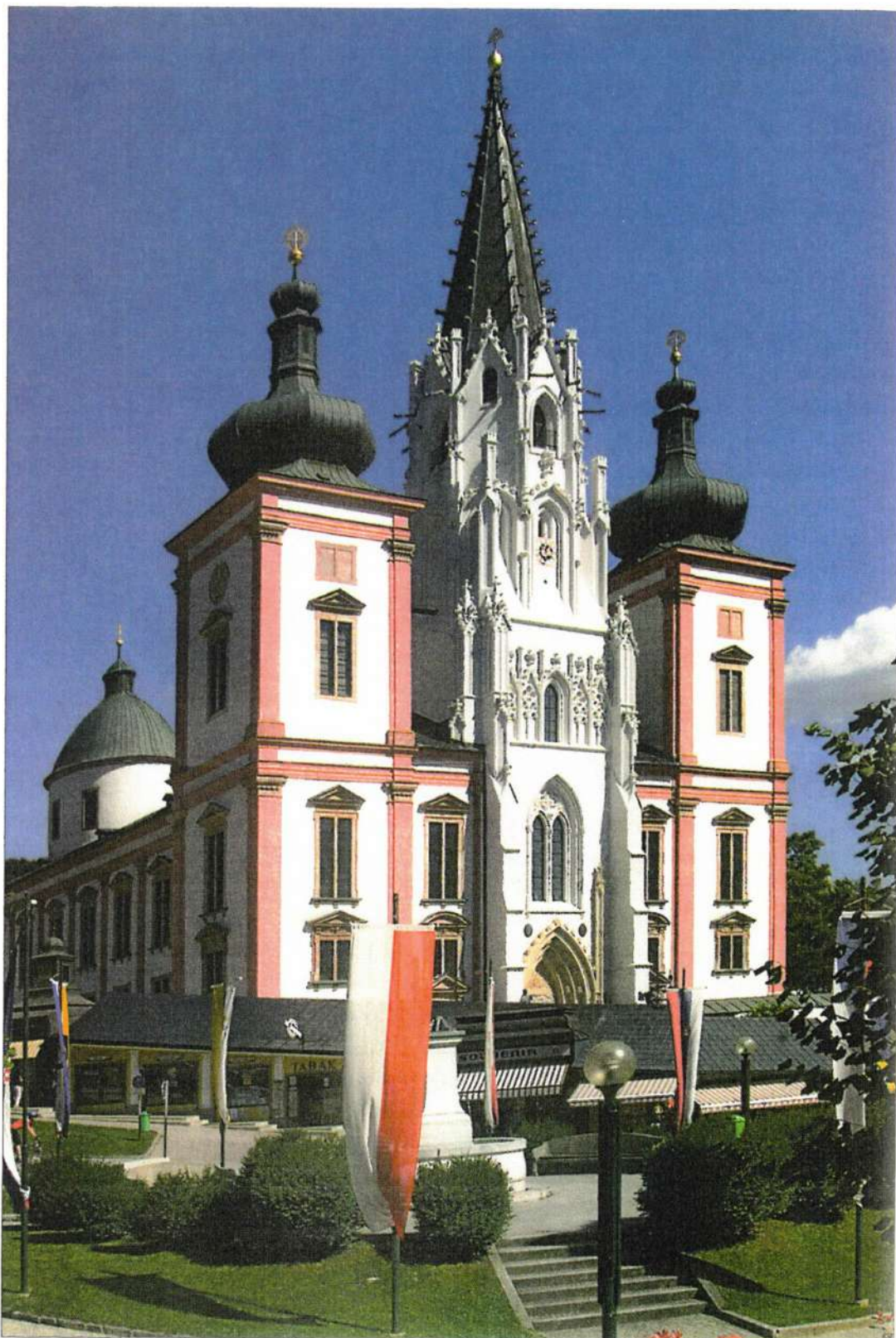
Kotromanić Istvánt halála után fiatal unokaöccse, Tvrtko követte a boszniai bánság élén. Mivel engedélyezte tartományában a katolikus és az ortodox egyház által egyaránt elítélt bogumil tanok terjesztését, a magyar királlyal hamarosan feszült viszonyba került, mely 1363-ban nyílt háborúba torkollott. A két irányból támadó magyar sereg egyikét Apáti („Keszei”) Miklós esztergomi érsek és Kont Miklós nádor, a másikat maga az uralkodó vezette. (A hadjárat érdekes epizódja, hogy Miklós érsek kancellári minőségében magával vitte a királyi nagypecsét nyomóját is, amit aztán a sátrából elloptak. Hogy az ellenőrzés alól kikerült pecsétnyomóval ne lehessen okleveleket hamisítani, új pecsétnyomót készíttettek, s valamennyi, az ellopott nyomóval megerősített oklevelet ellenőrizték, majd újrapecsételték.) Tvrtko végül arra kényszerült, hogy elismerje a magyar király uralmát, s a Nagy Lajostól kapott sereggel vesse hatalma alá a tenger felé eső és délvidéki bosnyák tartományok urait.

IV. Uroš István (1355–1365) alatt a szerb királyi hatalom meggyengült, s a hatalmat a fiatal király gyámja, Vukašin gyakorolta. Nagy Lajos 1359. évi hadjáratában legyőzte ugyan a seregüket, de a magas hegyekbe visszavonuló csapatok továbbra is ellenálltak. Így a magyar királynak meg kellett elégednie Észak-Szerbia ellenőrzésével, ottani hívei, Lázár kenéz és a Brankovićok megerősödésével. Vukašin (1365–1371) végül elfoglalta a szerb trónt, s az ekkor rohamos gyorsasággal előretörő törökkel megütözközve, a Marica folyónál vívott csatában esett el.

Nagy Lajos és Mária kettős (felségi) pecsétjének előlapja. A 14. században az „örök” érvényre szánt intézkedéseket (birtokadományokat, kiváltságokat stb.) az oklevelekre függesztett, előlapján a királyi díszben trónján ülő uralkodót ábrázoló pecséttel erősítették meg

Az 1360-as években az egységes bolgár állam szétesett. Ezzel csaknem egy időben a máramarosi román földesúr, Bogdán titokban Moldvába szökött, s Nagy Lajostól független fejedelemnek kiáltotta ki magát (1363–1370?).

Mariazell Nagy Lajos által alapított, a zarándokok által sűrűn látogatott temploma a középkor óta számos átalakításon esett át. Magyar főurak is kialakítottak benne kápolnákat

1364-ben a pápa által szorgalmazott törökellenes keresztes hadjárat megszervezésére több európai uralkodó (köztük a német-római császár és a ciprusi király is) egy, Krakkóban tartott kongresszuson gyűlt össze. Ennek határozatai szellemében a magyar király 1365-ben személyesen vezetett seregével bámulatos gyorsasággal elfoglalta Vidint, a bolgár részállamban uralkodó Stracimir fővárosát. Egy időre Lajos bolgár bánságot létesített, élén Himfi Benedekkel. Úgy tűnik, ennek a hadjáratnak az eseményei során ütköztek meg egymással először a magyar és az oszmán-török csapatok.

Sándor fia és utóda, Layk (Vladislav) havasalföldi vajda, Stracimir eddigi szövetségese, Nagy Lajos gyors győzelme láttán visszatért a magyar király hűségére. Így nemcsak Havasalföldet tarthatta meg, hanem a szörényi bánságot is megkapta, s Fogaras is az övé lett.

A tirnovói bolgár állam vezetője, Sisman elfogta a török elleni segítségkérő útját járó V. (Palailogosz) János bizánci császárt (1341–1391). A császár egyébként a magyar királyi udvart is meglátogatta, s itteni tárgyalásai során az egyházi uniót – azaz a fennhatósága alá tartozó ortodox katolikus egyházhoz való csatlakozását – is felajánlotta, ha a keresztény seregek hathatós segítségben részesítik. A tirnovói udvar tette arra kényszerítette a török ellen a Balkánra érkezett Amade savoyai grófort és Nagy Lajost, hogy Sisman ellen készüljön hadba vonulni. A túlerő láttán Sisman szabadon engedte János császárt.

A hosszú háború során Layk többször is pártot cserélt, a Havasalföldre betörő Lackfi Miklós erdélyi vajda seregét (az 1330-as hadjáratához hasonlóan) a románok ekkor is törbe csalták, s jó része odaveszett, a Nagy Lajos vezette magyar sereg azonban most, 1368-ban is győzött. Úgy látszik, a magyar király megértéssel viseltetett a török és a magyar nagyhatalmak közé szorult balkáni népek iránt, és ebben az esetben is megbocsátott Layknak, s Stracimirt is visszahelyezte a viddini bolgár államalakulat élére.

Layk azonban 1374-ben ismét szövetséget kötött a törökökkel, akik 1375-ben első ízben betörték Erdélybe is, sőt csaknem magát a magyar királyt is elfogták. Végül Lajos mégis győzni tudott, s e sikere (vagy valamely másik törökellenes győzelme) emlékét őrzi a mariazeelli legenda. (Lajost általában a jóval erősebb török sereggel való megütközésre biztatja Szűz Mária. A király a tanácsot megfogadva győzelmet is arat, s hálából Mariazeellben nagy templomot épített.) Élete utolsó hónapjaiban, 1382 nyarán Lajos ismét csapatokat küldött Havasalföldre.

A mélyen vallásos Lajos balkáni diplomáciai és katonai tevékenysége során mindvégig az ortodoxok római katolikus hitre térítését szorgalmazta, ami a vallási szempontból csaknem közömbös törökökkel szemben hátrányt jelentett: az ortodoxiához hű lakosság többnyire kisebb rossznak tekintette az oszmán uralmat. A középkori Európában ismeretlen fogalom volt a lelkiismereti szabadság gondolata, s a térítést – még ha erőszakosan történt is – úgy tekintették, hogy a megtérítetteket megmentették a haláluk utáni örök kárhozattól. Persze a gyors térítés aligha jelenthetett őszinte hitbeli változást. (Bartholomeus de Alverna boszniai vikárius saját feljegyzései szerint egy év alatt 40 000 embert „térített meg”.) Ilyen vonatkozásban – de csak ennyiben! – van igazság abban a történetírói

Az arannyal, drágakövekkel ékes mariazeelli Mária-kegykép eredetileg Nagy Lajos házi oltára állt, a török ellen vívott győztes csata után ajándékozta a király a zarándokbelynek, számos kincessel együtt. Zománcos keretét Magyarország és a király címere díszíti

felfogásban, hogy türelmetlen valláspolitikájával Lajos „segített” a Balkánon előretörő törököknek. A másik, az elmúlt évtizedekben gyakran hangoztatott vád Lajos ellen, hogy „hátba támadta” a török ellen élet-halál harcukat folytató balkáni népeket. Ez az állítás nem állja meg a helyét! Ellenkezőleg, ő lehetett volna az a külső erő, aki a törökellenes összefogás vezérlő alakja. A balkáni népek vezetői azonban az összefogás helyett egymás ellen acsarkodtak, s aki gyengébbnek érezte magát, nemegyszer török szövetség után nézett.

Egy harmadik, ugyancsak sokszor emlegetett vád Lajos ellen, hogy „elhanyagolta a török veszélyt”. Ez is igaztalan állítás. Amíg a török ázsiai hatalom volt (1354), de még ezután is jó ideig, és amíg igen távol állt a magyar határoktól, nem lehetett tudni, milyen veszélyessé válik hamarosan. Hiba lett volna a török ellen fordulni, amikor a másik „pogány” hatalom, Litvánia mindvégig a Lajos

örökségének tekintett Lengyelországot fenyegette. Amint a török veszélyessé vált, Lajos azonnal ellene fordult, s nem rajta múltott, hogy ingatag balkáni szövetségeseivel nem tudott stratégiai sikereket elérni.

A magyar király első litvánellenes háborújára 1344–1345 telén, a János cseh király által vezetett nemzetközi keresztes hadban való részvétel keretében került sor. A nagy ellenséges haderő elől a litvánok kitértek. Lajos ezután többször is közvetlen segítséget nyújtott nagybátyjának a lengyel földre támadó pogányok ellen. 1351-ben, 1352-ben egyaránt ott találjuk. Belz litván határvár alatt ő maga is súlyosan megsebesült, de a várat nem tudta bevenni. A lengyel–magyar szövetség fő haszonélvezője Lengyelország volt, de nem mondhatjuk, hogy Lajos nagybátyja nem volt kész a viszonzásra.

Nagy Lajos elfogadja a lengyel koronát (1914-ben készült iskolai szemléltető kép)

Amikor 1362-ben csaknem háború robbant ki a német-római császár és hazánk között, unokaöccse érdekében Kázmér is katonai előkészületeket tett. Hasonlóképpen támogatta unokaöccsét a lengyel király akkor is, amikor az a Habsburgok ellen kívánt fellépni. Egyes diplomáciai bonyodalmak oda vezettek, hogy Lajos és Kázmér, illetve IV. Károly ismételten szembekerültek. A kiváló diplomata császár úgy próbált éket verni a két rokon király közé, hogy megkérte Kázmér házasságon kívül született – a régebbi szóhasználat szerint „törvénytelen” – lányát a fia számára, a pápát pedig arra akarta rávenni, hogy a leányt törvényesítse. Ezzel az ügyes húzással (ami esetleg kétségessé tehetné Lajos lengyelországi örökösödését) rövid időre sikerült is felhősebbé tenni a Kázmér és Nagy Lajos közti viszonyt. V. Orbán (1362–1370) azonban lekötöztette volt Lajosnak, aki Zudar Péter szlavón bán vezetésével segélyhadat küldött neki az itáliai birtokait dúló zsoldosok ellen, ezért a törvényesítésre hajlandó volt ugyan, egyúttal azonban megerősítette Lajos lengyel trónörökösödési jogát is. Így már mindjárt nem volt olyan szép a menyasszony, a császár házassági terve megbukott.

1370-ben meghalt Kázmér, s november közepén Lajost Krakkóban lengyel királlyá koronázták. Ez azonban csak perszonálunió volt, s nem vezetett a két eltérő szokású, hagyományú ország közti reálunióra. „Magyar” Lajos (ahogy a lengyelek általában nevezik) uralma (1370–1382) nem vált népszerűvé Lengyelországban, annak ellenére, hogy – fiú örökös hiányában – leánya örökösödésének biztosítása érdekében számos kedvezményt adott a lengyeleknek. (Az 1374. évi, Kassán kelt privilegium jobbágytelkenként mindössze 2 garasban és a nemesek hadkötelezettségében állapította meg

a lengyel korona iránti kötelezettségeket.) A lengyel történészek szerint Nagy Kázmér igyekezett visszavenni a nemesség kezébe került királyi birtokokat, „Magyar” Lajosnak viszont – már csak uralma, majd lánya örökösödésének az elismertetése érdekében is – szüksége volt a lengyel nemesség támogatására, ezért tömegesen adta vissza a földeket. Újabban azonban felmerült, hogy ez a nézet túlzás: az e kérdés körül folyó vizsgálat eddig csak egyetlen ilyen visszaadást talált. A kérdést további kutatásoknak kell eldönteniük.

Lajos azzal kívánt kedvezni új alattvalóinak, hogy anyját (az elhunyt Kázmér nővérét) küldte oda kormányozni. Ez azonban balul ütött ki.

Erzsébet erőszakos egyénisége kiváltotta a lengyel nemesség ellenszenvét. Az elégedetlen urak egy korábban kolostorba vonult rokon, („Fehér”) Ulászló gniewkovi herceg személyében még ellenjelöltet is találtak Lajossal szemben, egy tragikus incidens során pedig minden, a várfalakon kívül rekedt magyart lemészároltak Krakkóban (1376). Lajos kénytelen volt anyját hazahívni, s a rokon lengyel hercegre, Opulai Lászlóra, majd egy háromfős, Lengyelországban élő tagokból összeállított testületre bízni az ország kormányzását. Lengyel királyként is többször kellett a litvánok ellen vonulnia. Hadjáratai stratégiai eredménytelenségét bizonyítja, hogy élete végén is ugyanazt a litván határvárat, Belzet ostromolta, amelyet negyedszázada nem sikerült bevennie. Utolsó éveiben Nagy Lajos azon munkálkodott, hogy Mária királynő és annak jegyese számára biztosítsa a lengyel koronát. Igyekezetét azonban nem koronázta siker: halála után a magyar–lengyel perszonálunió felbomlott.

Északnyugati és nyugati szomszédaival Lajos békésebb viszonyt tudott fenntartani, mint apja. A cseh király, IV. Károly személyében azonos volt a német uralkodóval (1346–1378, császár 1355-től), akit a történétírók – esetenként éppen a háborúskodást kedvelő Nagy Lajossal is összehasonlítva –

Nagy Károly palotakápolnája Aachenben Európa egyik legjelentősebb zarándokhelye volt. Az 1358–66 közötti években Nagy Lajos magyar kápolnát alapított itt, és Magyarországon készült ötvösremekekkel ajándékozta meg. Volt év, hogy 5000 magyar zarándokolt Aachenbe, Erzsébet anyakirályné 700 tagú kísérettel látogatta meg. Az eredeti kápolna 1656-ban tűzvészben megsemmisült, a régi helyén, közadakozásból emelték a ma látogatható barokk kápolnát. Nagy Lajos ajándékait az aacheni kincstár őrzi, így ezt az ékszert is, amelynek oromzati fülkéiben Szent István, Szent Imre és Szent László alakja áll. Nagy Lajos céljával tűzte ki a magyar szentek európai népszerűsítését

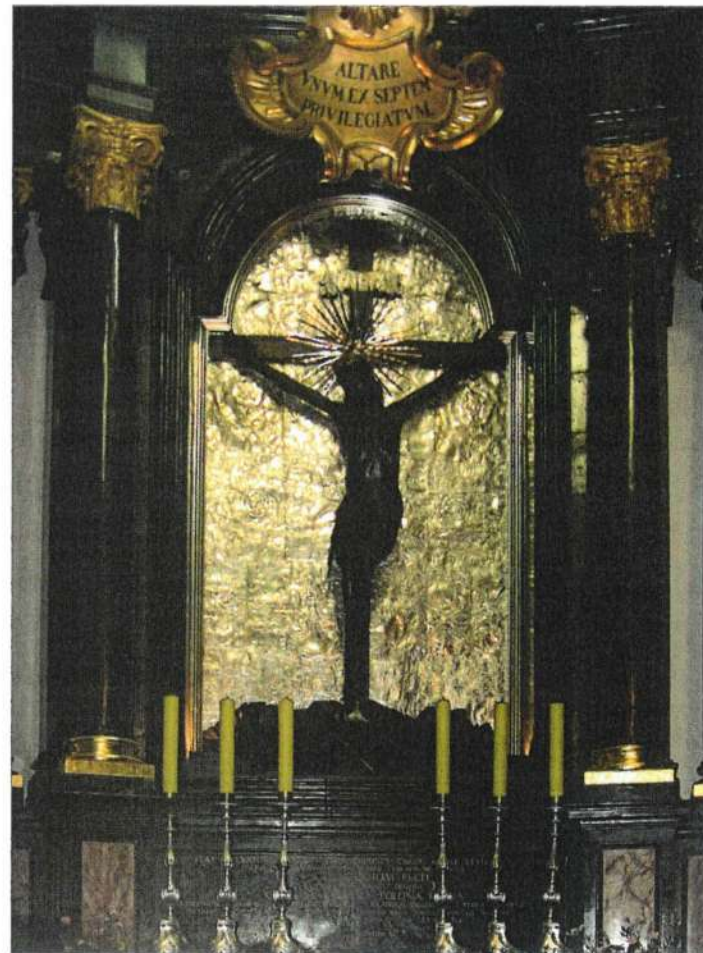
a diplomácia mesterének tartanak. Erős szomszédjával Lajos is békére törekedett, erre már csak azért is szüksége volt, hogy más irányokba vívott háborúihoz a hátát biztosítsa. (Első felesége, Margit IV. Károly leánya volt.) Ennek köszönhetően a magyar, cseh és német területek békésen fejlődtek. Albert osztrák herceg 1345-ben az őt Bécsben felkereső Lajosra is kiterjesztette a még apjával kötött szövetségi szerződést. 1355-ben Lajos Lackfi Pál vezetésével mintegy 400 főnyi segélyhadat küldött az osztrák hercegnek az ellene felkelt svájciakkal szemben. 1357-ben Erzsébet anyakirályné zarándokolt Szent Erzsébet sírjához Marburgba, majd Nagy Károly sírjához Aachenbe, ahol a zarándokok által kedvelt magyar kápolnát építtetett és halmozott el kincsekkel.

Az osztrák–magyar viszony a zárai béke után ideiglenesen megromlott, amikor II. Rudolf osztrák herceg (1358–1365) elfogta Lajos szövetségését, az aquileiai pátriárkát. A magyar király erélyes fellépésére azonban kiengedte a főpapot. 1361–1362-ben majdnem háború tört ki a német császár és a magyar király között.

IV. Károly állítólag ittas állapotban a nyilvánosság előtt minősíthetetlen szavakkal nyilatkozott Erzsébet anyakirálynéről s annak Lajos politikájában való túlzott befolyásáról. Lajos nagyon megsértődött – ráadásul az anyakirályné politikai szerepvállalását illetően a császár az igazat mondta ki –,

s háborúra készült. „Elintézés-ként” az is felmerült, hogy a magyar király megvív a császárral, vagy ott lévő követei (Kont Miklós és Bubek István) valamelyike a császár egy hívével. A császár végül úgy oldotta meg e kínos kérdést, hogy (éppen özvegy lévén) megkérte, majd feleségül is vette a megsértett magyar anyakirályné unokahúgát, Erzsébet pomerániai hercegnőt. Ezt a következő években további magyar–német házassági tervek (szerződések) követték, amelyek közül később Lajos leányának, Máriaának Zsigmonddal való házassága meg is valósult. Hedviget, Lajos legfiatalabb lányát III. Lipót herceg (1365–1386) fiával, Habsburg Vilmostal jegyezték el.

A távolabbi országokkal folytatott diplomáciai kapcsolatok sorában legjelentősebb az 1374-ben kidolgozott ház-

assági terv Lajos legidősebb lánya és az orléans-i herceg között. Ez egy olyan németcsászár-ellenes, illetve Habsburgokkal szembeni szövetség látszatát keltette, ami némileg megrontotta Nagy Lajos és északnyugati, nyugati szomszédai viszonyát, a terv azonban Katalin hercegnő korai halála miatt nem valósult meg.

A hagyomány szerint ennél a fekete feszületnél imádkozott a szent életű Hedvig királyné (Krakkó, székesegyház a Warwelben)

Mária korának külpolitikai törekvései

Ahogy Lajos trónra léptekor apja külpolitikáját igyekezett folytatni, halála után özvegye, a Mária helyett kormányzó Erzsébet királyné és Garai Miklós is az elhunyt király nyomdokain kívánt haladni, de igen ügyetlenül, ami (a belpolitikai hibákkal tetézve) hamarosan katasztrófához vezetett. A lengyelek csak azzal a feltétellel voltak hajlandók Máriát királynőjüknek elismerni, ha Krakkóba költözik. Amint megfogalmazták, „ezentúl a mondott [a lengyel] korona nem tartozhat Magyarország koronájához”. Erzsébet özvegy királyné azonban erre nem volt hajlandó, ami végül a magyar–lengyel perszonálunió felbomlásához vezetett. Hosszú viták után a lengyelek végül Nagy Lajos kisebb lányát, Hedviget koronázták királynőjükké (1384).

Jagelló litván nagyfejedelemnek annyira megtetszett a szomszéd ország ifjú uralkodónője, hogy megkérte a nála 23 évvel fiatalabb Hedvig kezét. A litván ajánlat nemcsak a „pogány” litvánok keresztény hitre térítésével kecsegtetett, hanem a veszélyes keleti támadások végleges megszüntével is. Nem csoda, hogy nemcsak a pápa és a lengyel főpapok, hanem az egész lengyel nemesség örömmel karolta fel Jagelló ajánlatát.

Hedvig feláldozta szerelmét (jegyesének, Habsburg Vilmos hercegnek állítólag éjjel, kötélhágcsón lemászva menekülnie kellett Krakkóból), Jagelló pedig 1386 februárjában feleségül vette Hedviget, s a következő hónapban II. Ulászló néven lengyel királlyá (1386–1434) koronázták. Hedvig cselekedetét nem csak a lengyel történészek értékelik nagyra: a királynét a katolikus egyház is oltárra emelte. Az új lengyel–litván unió nem csupán kelet felé jelentett komoly hatalmi tényezőt. A Nagy Lajos által birtokolt orosz vajdaság (Halics) Lengyelországgé maradt, s az erős lengyel állam rövidesen a megelőzően Nagy Lajos hűbéruraságát elismerő moldvai vajdaságot is a saját függésébe vonta. Itthon Erzsébet özvegy királyné és tanácsadói szerencsétlen időpontban próbálták meg feleleveníteni az Orléans-i Lajossal egy évtizede felmerült házasság gondolatát. Katalin helyett most Mária lett volna az új menyasszony.

Hedvig márványból készült sírja a krakkói székesegyházban. A lábánál fekvő kutya a bűséget szimbolizálja

Zsigmond és Kis Károly azonban erősebb pozícióban volt. A következő eseményeknél a „külpolitika belpolitikává vált”. Kis Károly már bemutatott rövid uralkodása (1385–1386), majd meggyilkolása után Mária fogsága következett. Amint már szó volt róla, Zsigmondot külföldi rokonai katonai támogatásával Magyarország királyává koronázták.